مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۸ . پاییز ۱۴۰۱

Urban managment
No.68 Autumn 2022

۱۱۹-۱۲۸

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۷/۱۸ تاریخ پذیرش نهایی : ۱۴۰۰/۰۲/۰۷

# نگاهی برمبانی فرهنگی و اخلاقی محیط‌زیست به‌منظور طراحی تلفیقی محتوای آموزشی و ارائه الگوی مطلوب در نظام آموزش از دور (مطالعه موردی کتاب هدیه آسمانی دوره ابتدایی)

**سید علی قریشی:** استادیار علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور،تهران، ایران.

## چکیده

حفاظت از محیط‌زیست به آحاد جامعه وابسته است و طرز تلقی و نگرش آنان، بر نوع رفتار آن‌ها با محیط‌زیست تأثیر می‌گذارد .امروزه، وخامت بحران‌های زیست‌محیطی تا حدی است که حیات انسان و سایر موجودات بر کره خاکی را به مخاطره انداخته است. به‌طوری که تبیین و تحلیل مبانی فلسفی و اخلاق زیست‌محیطی، از ضروریات حفاظت و بهر ه برداری از محیط‌زیست محسوب می‌گردد .پژوهش حاضر با هدف نگاهی بر مبانی فرهنگی و اخلاقی محیط‌زیست به‌منظور طراحی تلفیقی محتوای آموزشی دوره تحصیلی ابتدایی (کتب هدیه آسمانی) و ارائه الگوی مطلوب در نظام آموزش از دور انجام گرفته شده است. این پژوهش از لحاظ ماهیت و هدف از نوع کاربردی و از لحاظ روش پژوهش توصیفی (مبتنی بر رویکرد پیمایشی) است. جامعه آماری پژوهش، شامل کلیه معلمان مقطع ابتدایی شهر تهران در سال تحصیلی ۹۲-۹۳ بوده که با توجه به حجم ۱۹۹۵۰ نفری جامعه پژوهش و با استفاده از فرمول کوکران، تعداد ۳۷۷ نفر از آنان به‌عنوان نمونه، از مناطق ۱۹ گانه شهر تهران و با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسش‌نامه محقق ساخته بود که روایی صوری و محتوایی پرسش‌نامه با بهره‌گیری از نظرات کارشناسان محیط‌زیست و آموزش‌وپرورش مورد تأیید قرار گرفت و پایایی پرسش‌نامه براساس ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۳ برآورد گردید. تجزیه‌وتحلیل داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی (فراوانی و درصد، درصد خالص و...) و آمار استنباطی (آزمون t تک نمونه‌ای) و از طریق نرم‌افزار SPSS انجام شد. نتایج پژوهش به لحاظ آماری بیان‌گر آن بود که بین هنجارهای فرهنگی و ارایه آموزش‌های زیست‌محیطی و ارایه الگوهای فرهنگی زیست‌محیطی در محتوای کتب درسی (هدیه آسمانی) و ارتقاء سواد زیست‌محیطی و مطابقت محتوای زیست‌محیطی کتب دوره ابتدایی (هدیه آسمانی) با آیات مبارک قرآنی نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیط‌زیست رابطه مثبت و معناداری وجود دارد و این نشان از قابل‌قبول بودن فرضیات دارد؛ بنابراین با توجه به این‌که دین اسلام تمام ابعاد زندگی انسان را در برمی‌گیرد، ارزش‌های ناشی از دین نیز باید به‌صورت متوازن در کتاب‌های درسی منعکس شود. مراکز علمی و پژوهشی موظفند تا ضمن پرداختن به مبانی ارزشی و اعتقادی جامعه، آن نوع (فلسفه، دین و فرهنگ) مرتبط با اخلاق زیست‌محیطی را توسعه دهند که به حفظ محیط‌زیست کمک کند و راهنمای عقل انسان در تعامل با آن باشند.

**واژگان کلیدی:** اخلاق زیست‌محیطی، آموزش از دور، فرهنگ، دوره ابتدایی، محتوا.

**A cultural and ethical view of the environment in order to design the integrated. Educational content and provide the ideal model in the distance education system.**
**(A case study of the book "Heavenly Gift" in elementary school)**

## Abstract

The protection of the environment depends on the members of the society and their perception and attitude affects their behavior towards the environment. Today, the deterioration of the environmental crisis is to the extent that it has endangered the life of humans and other creatures on the planet. So that the explanation and analysis of the philosophical foundations and environmental ethics are considered essential for the protection and exploitation of the environment. The current research has been conducted with the aim of looking at the cultural and ethical foundations of the environment in order to design the integrated educational content of the elementary school course (the heavenly gift books) and provide the ideal model in the distance education system. This research is applied in terms of its nature and purpose, and in terms of descriptive research method (based on a survey approach). The statistical population of the research included all the elementary school teachers in Tehran in the academic year 92-93, according to the size of 19,950 people in the research population and using Cochran's formula, 377 of them as a sample, from 19 districts of Tehran and with They were selected using the cluster sampling method. The tool of data collection was a researcher-made questionnaire, the validity of the form and content of the questionnaire was confirmed by using the opinions of environmental and education experts, and the reliability of the questionnaire was estimated based on the Cronbach's alpha coefficient of 0.83. Data analysis was done using descriptive statistics (prevalence and percentage, net percentage, etc.) and inferential statistics (one-sample t-test) through SPSS software. The results of the research statistically indicated that between the cultural norms and the provision of environmental education and the provision of environmental cultural models in the content of textbooks (Heavenly Gift) and the promotion of environmental literacy and the conformity of the environmental content of primary school books (Heavenly Gift) with the blessed Quranic verses of Naqsh Adian. Before Islam (first Prophets) there is a positive and meaningful relationship in environmental protection and this shows the acceptability of the assumptions; therefore, considering that the religion of Islam covers all aspects of human life, the values derived from the religion should also be reflected in textbooks in a balanced manner.

**Keyword:** environmental ethics, distance education, culture, elementary course, content.

* نویسنده مسؤول ghoreyshi1353@yahoo.com

[ Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-28 ]

## مقدمه و بیان مساله:

زمین برای بشر همواره سرشار از منابع بی‌پایان بود و انسان خود را در بهره‌برداری هرچه بیشتر از طبیعت مجاز می‌شمرد، اما طولی نکشید که اثرات استفاده نادرست از محیطزیست آشکار گشت. تخریب جنگل، فرسایش خاک، پیشروی کویر، محدود شدن زمین‌های کشاورزی، تهی شدن دریاها از ذخایر آبی، انقراض گونه‌های گیاهی و جانوری، آلودگی هوا و آب، آلودگی‌های صوتی، گرم شدن زمین و چندین و چند معضل دیگر تاوان عملکرد نسنجیده بشر در رابطه با طبیعت بود. محیطزیست، یکی از مواهب الهی است که خداوند متعال به ودیعه در اختیار بشر قرار داده است و حفاظت از آن در سایه‌سار تعلیمات حیات آفرین اسلام، جلوهای کوچک از سپاس و شکرگزاری در برابر خالق بی‌همتاست. علی‌رغم اهمیت منابع طبیعی و نقش تعیین‌کننده این ثروت‌های ملی در توسعه پایدار، بهره‌برداری غیراصولی از عرصه‌های گوناگون منابع طبیعی به‌زعم قابل تجدید بودن آن، امروزه تهدیدی بزرگ برای آینده محسوب می‌شود(۱).

رشد و پیشرفت چشمگیر و روزافزون علم و فناوری در دو قرن اخیر، توانایی انسان را بر تسلط بر محیطزیست، طبیعت و تصرف در آن و بهره‌گیری هرچه بیشتر، افزون ساخته است. درحالی‌که، نظام‌های حاکم بر بیشتر جوامع، پیرو یا متأثر از اندیشه سرمایه‌داری غرب‌اند؛ اندیشه‌ای که به اصالت انسان، اصالت سود، اصالت لذت و اصالت آزادی معتقد است. براساس این اصول، انسان بریده از خدا یا دشمن خدای متعال و متکی بر عقل جزئی‌نگر ناقص و خطاکار و علم و فناوری هدایت ناشده، خود را در دستیابی به سود و لذتِ هرچه بیشتر، رها می‌بیند. به تعبیر زیبا و دقیق قرآن کریم: «آن‌ها همانند چارپایان‌اند بلکه گمراه‌ترند»(۲).

به همین دلیل، مطرح شدن نیاز به اخلاقی جدید و رشته‌ای به نام «اخلاق محیطزیست[1]» روشن‌تر می‌شود. رفتار انسان، به‌ویژه در دو قرن گذشته، با طبیعت و محیطزیست، رفتاری نامناسب بوده است. در صورت تداوم این رفتار، به‌زودی شاهد از بین رفتن طبیعت و محیطزیست و درنتیجه، نابودی انسان خواهیم بود؛ زیرا حیات و زندگی انسان بدون طبیعت و محیطزیست در این کره خاکی ناممکن است. بروز بحران‌های زیست‌محیطی موجب طرح این پرسش شده است که آیا محیطزیست می‌تواند ادامه رفتار فعلی انسان‌ها را دوام بیاورد؟ هرروز بر این آگاهی افزوده می‌شود که نمی‌توان همانند گذشته به مصرف منابع جهان ادامه داد. درباره چگونگی رفتار نسبت به این سیاره نیاز است (۳). در این شرایط، انسان باید به این پرسش سخت پاسخ گوید که هنگامی‌که افراد خواهان به حداکثر باید به این پرسش سخت پاسخ گوید که هنگامی‌که افراد خواهان به حداکثر رساندن سود خود هستند چگونه می‌توان از بهره‌برداری بیش‌ازحد و تخریب منابع طبیعی جلوگیری کرد؟(۴).

توسعه فناوری، قدرتی به بشر اعطا نموده که به موجب آن توانایی ایجاد تغییرات قابل‌ملاحظه‌ای در محیطزیست خود را به دست آورده است. توسعه اقتصادی کشورها که با اتکا بر قدرت فناوری صورت گرفته، معمولاً در مراحل ابتدایی خود به ملاحظات و تأثیرات محیطزیست بی‌توجه شده و به همین علت صدمات زیست‌محیطی جبران‌ناپذیری را نظیر تغییرات آب‌وهوایی و به خطر افتادن سلامتی جانداران و انواع آلودگی‌ها را در سیاره ما به همراه داشته است .یکی از بهترین شیوه‌ها و راهکارها در راستای کاستن از این معضلات که زندگی آینده بشر را به شدت تهدید می‌کند بازگشت به دین و برنامه‌های اخلاقی آن و الهام از آن در برنامه‌ریزی زندگی انسان‌ها است(۵).

چراکه در جهان و زمانه‌ای که بی‌ضررترین و پاک‌ترین فناوری‌ها و پیچیده‌ترین تحقیقات به‌تنهایی نمی‌تواند جامعه را در درازمدت به سمت توسعه پایدار سوق دهد، بهترین راه‌حل بهره‌گیری از اخلاق زیست‌محیطی است. اخلاق زیست‌محیطی به‌طورکلی به مجموعه رفتارهایی اطلاق می‌شود که رعایت آن‌ها در تولید، مصرف و دیگر شئون زندگی منجر به کمترین ضایعات و صدمات زیست‌محیطی می‌گردد، ضمن اینکه اساس زندگی را با مشکل مواجه نمی‌سازد. بر اساس این‌رویکرد نوعی از برنامه‌ریزی و طراحی مدنظر است که در آن به چرخه طبیعی حیات توجه شده و بر استفاده از وسایلی که طبیعت در اختیار انسان نهاده، مبتنی باشد. نظر به این‌که در نظام‌های تعلیم و تربیت، دوره ابتدایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است , و آموزه‌های دینی ما نیز بر این نکته که «یادگیری در کودکی مانند کند و کاری روی سنگ است. امام علی (ع)» تأکید دارد. در این دوره حساس از مراحل رشد علاوه بر کسب مهارت‌های خواندن, نوشتن و حساب کردن توجه به ابعاد مختلف رشد جسمانی , تکامل و تکوین شخصیت کودک و نیز آموزش مهارت‌های زندگی و نهادینه نمودن ارزش‌های زنده نظیر خلاقیت، احساس مسئولیت، و ارزش‌های دینی نظیر ایمان و کارهای نیک (ازجمله حفظ محیطزیست) در آنان , از ضروریات است. در ایفای این نقش و مسئولیت بیش از دیگران دو نهاد (خانه و مدرسه) دخیل هستند که برای تربیت و رسیدن به کمال و موفقیت هماهنگی و تعامل آن دو اجتناب‌ناپذیر است. شالوده‌ی وجدان و معیارهای اخلاقی، قبل از دبستان، یعنی سال‌ها پیش از آن‌که کودک با گروه همسالان در تماس باشد، طراحی می‌شود. آنچه کودک در خانه و از پدر و مادر خویش آموخته است، اثر قابل‌ملاحظه‌ای حتی بر سایر کودکانی که وی به‌عنوان «همبازی» برمی‌گزیند، دارد. این ویژگی‌ها در دوره‌ی ابتدایی با سرعت زیاد رشد و گسترش می‌یابد و شکوفا می‌گردد. کودک برای زندگی کردن میان خانواده، همسالان و اجتماع باید ارزش‌ها و معیارهای اخلاقی و الگوهای رفتاری مبتنی بر آن را فراگیرد و رشد اخلاقی شامل یادگیری این نمونه‌های رفتاری و درونی کردن آن‌هاست .در کشور ما که نسل جوان درصد بالایی از جمعیت را تشکیل می‌دهد آموزش محیطزیست می‌تواند تأثیر

1. Environmental Ethics

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۸ . پاییز ۱۴۰۱
Urban managment
No.68 Autumn 2022



[ Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-28 ]

قابل‌توجهی در تقویت فرهنگ زیست‌محیطی و رسیدن به اهداف توسعه پایدار داشته باشد و آگاهی و آشنایی جوانان با ضوابط و استانداردهای علوم پایه زیست‌محیطی در مقاطع مختلف تحصیلی می‌تواند روحیه سازگاری و حفاظت از منابع طبیعی را در آن‌ها تقویت کرده، حس مسئولیت‌پذیری را به‌صورت منطقی در آنان افزایش دهد(۶).

برخورداری از سواد به‌عنوان یک توانایی ارزشمندی غنای فرهنگی و اجتناب‌ناپذیر زندگی توأم با رشد ارزش‌های انسانی است. امروزه حیات روبه رشد جوامع با میزان سواد و دانش پیوند خورده است. بنابراین ایجاد تحول و ارتقاء فرهنگ زیست‌محیطی مستلزم افزایش بهره‌وری نیروی انسانی در زمینه مسائل زیست‌محیطی و اشاعه آموزش زیست‌محیطی در ابعاد گسترده‌تر می‌باشد(۷).

واردکردن موضوع‌های محیط‌زیستی در برنامه رسمی آموزش و درس‌هایی مانند: علوم تجربی، جغرافیا، شیمی و زیست‌شناسی گنجانیده شد اما به علت عدم انسجام کافی این موضوع‌ها وعدم کاربرد رویکردهای اصولی در این مورد تا رسیدن به آموزش قابل‌قبول محیط‌زیست در ایران راه زیادی مانده است گفته می‌شود که سابقه آموزش رسمی محیط‌زیست به معنای امروزی در کشور سه دهه است، در این مدت تلاش‌هایی برای در دهه‌های اخیر، رویکردهای سنتی یادگیری با ظهور فناوری‌های نوین نظیر چندرسانه‌ای‌ها و فرارسانه‌ها و آموزش و ارتباطات از راه دور، دستخوش تغییرات اساسی شده و عوامل متعددی همچون فناوری رو به توسعه، ازدیاد جمعیت، مشکلات اقتصادی، پراکندگی جغرافیایی برخی از کشورها، تقاضا برای آموزش بیشتر و تمایل افراد برای خودانگیزی و خودآموزشی و بهبود کیفیت آموزشی، نظام نوینی از آموزش حضوری و سنتی به‌نام آموزش از راه دور را به‌وجود آورده است(۸).

در آموزش مفاهیم زیست‌محیطی باید به نیازهای شناختی عینی و ملموس دانش آموزان در مقاطع تحصیلی توجه نمود آموزش زیست‌محیطی می‌تواند شکل غنی کننده علمی‌باشد(۹). امروزه آموزش از دور، نظام آموزش برنامه‌ریزی شده برای سازماندهی فرایند یاددهی- یادگیری به وسیله یک سازمان نه یک معلم که هدف آن گزینش و کاربرد راهکارهای مناسب برای استفاده از فناوری‌های جدید در آموزش، تسهیل ارتباط دوسویه میان معلم و شاگرد، فراهم کردن زمینه‌های یادگیری مستقیم و ارزشیابی نتایج دانش توسط خود یادگیرندگان است آموزش از راه دور یک تجربهٔ آموزش و یادگیری طراحی‌شده است که طیف وسیعی از تکنولوژی‌ها را برای دسترسی به فراگیران از راه دور در برمی‌گیرد و برای تشویق تعامل فراگیر و معتبرسازی یادگیری از طریق ارائهٔ گروهی طراحی شده است. در این‌روش آموزش، اصل خودآموزی یادگیر (فراگیرمداری) و تهیهٔ مواد آموزشی خودآموز چاپی، اهمیت بالایی دارد. در کنار چنین مواد آموزشی خودآموز، از ابزار و دیگر وسایل آموزشی و کمک‌آموزشی مانند رادیو، تلویزیون، ویدئو، ... استفاده می‌شود. فراند[11] تأکید می‌کند که آموزش مبتنی بر اینترنت در مقایسه با سایر آموزش‌ها، یادگیری را در فراگیران روزبه‌روز افزایش می‌دهد(۱۰). به‌طورکلی چنان‌که بیشوپ[21] (۲۰۰۳) معتقد است: آموزش از راه دور، یادگیری طراحی‌شده‌ای است که به‌واسطه، فناوری‌های گوناگون به‌ویژه ارتباطات الکترونیک، در مکان‌ها و زمان‌های مختلف روی می‌دهد. از این‌رو امروزه در دوره ابتدایی باید بیشتر از عکس‌ها و تصاویر و اشیاء ملموس و عینی استفاده کرد و از بیان مطالب کلی و مفاهیم انتزاعی اجتناب ورزید این امر می‌تواند ضمن آن‌که باعث افزایش زمان یادگیری شود، میزان پایداری مطالب در حافظه را کاهش دهد و یادگیری مؤثری صورت نخواهد گرفت و نتایج نامطلوبی را در برداشته باشد. بنا بر نظر مؤلفین در میان کتب‌های مطروحه کتاب هدیه‌های آسمانی بیشتر بر جنبه‌های نگرشی، اخلاقی و فلسفی تأکید دارد و به دنبال این است که صرفاً محفوظات و اطلاعات دانش آموزان را توسعه دهد هدف غایی این کتاب تعلیم و تربیت دینی رشد معنوی کودکان است. رشد معنوی در واقع فراگیری ارزش‌ها و رویکردی اندیشمندانه به زندگی است. وصل شدن به کسی یا چیزی برتر از خود است احساس رشد یابنده‌ای است که زندگی را از تولد تا مرگ دارای معنا و مفهوم می‌سازد احساس وجود رازی در درون زندگی است. رشد معنوی نگرش همراه با احترام فزاینده به دیگر موجودات و در یک‌کلام یادگیری برخورداری از ایمان است ایمان به خداوند. چنین احساسی و نیز واکنش نسبت به آن از جمله اساسی‌ترین مسایل دینی است که در شکل والاتر آن به‌عنوان احساس ماورای طبیعی و مقدسی تلقی می‌شود. بدون چنین احساسی پاسخ‌های دین به پدیده‌های عالم حیات و روابط آن‌ها قابل‌درک نخواهد بود. آموزش درباره‌ی خدا و سایر مفاهیم دینی با دیگر اموری که بین معلم و کودک روی می‌دهد تفاوت آشکاری دارد. این نوع آموزش (آموزش از دور) در واقع آموختن زندگی به نوعی دیگر و برخورداری از زیستنی همراه با معنا امید تعهدات ارزشمند و تصمیم‌گیری مبتنی بر اندیشه و اراده است از آنجا که تلفیق ارتباط دادن محتوای درسی و مباحث و مضامین مشترک در دروس مختلف است. آموزش از دور، بخشی از موضوع کلی آموزش در نظام تعلیم و تربیت است. طبق پژوهش‌ها و تحقیقات صورت گرفته صالحی پارسا (۱۳۹۲) در طی پژوهشی به بررسی مبانی فرهنگی و دینی اخلاق زیست‌محیطی به منظور تعیین محتوای آموزش مناسب دوره ابتدایی پرداخته است پژوهش موردنظر از نوع کاربردی پیمایشی بود که برای سنجش اخلاق زیست‌محیطی آموزگاران و محتوای کتب درسی: بخوانیم، بنویسیم و هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی شهرستان بندر ماهشهر انجام گردید؛ حجم نمونه ۲۵۶ نفر و به‌صورت تصادفی، از بین آموزگاران دوره ابتدایی انتخاب گردید. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه محقق ساخته بوده، که پس از تهیه پرسشنامه جهت کسب اعتبار صوری به اساتید

1. Bishop, John S.
2. Casal, C. R.



[ Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-28 ]

و صاحب‌نظران مراجعه و نظرات آنان در پرسشنامه اعمال شد. و پایایی آن با استفاده از مقدار آلفای کرونباخ ۰/۹۱ محاسبه گردید. نتایج تجزیه‌وتحلیل آماری که با نرم‌افزار SPSS انجام شده است وضعیت اخلاق زیست‌محیطی آموزگاران، دانش آموزان و محتوای کتب درسی را نشان می‌دهد(۱۱). سفیدکار و همکاران (۱۳۹۱) نیز در پژوهشی دیگر به بررسی جایگاه محیطزیست از منظر اسلام پرداخته‌اند که می‌توان به سخن گران‌بهای امام علی (ع) که می‌فرمایند "آنچه را که آفرید به اندازه‌گیری درست استوار کرد و با لطف و مهربانی نظمشان داد و به خوبی تدبیر کرد." اشاره نمود (۱۲). علوی مقدم و همکاران (۱۳۸۹) در پژوهشی دیگر به بررسی اخلاق و فلسفه محیطزیست و ضرورت توجه به نقش آن درجگان امروز پرداخته‌اند هدف این مقاله، آشناکردن متخصصان محیطزیست با دیدگاه‌های مختلف اخلاق و فلسفه محیطزیست در جهان امروز است. ضمن شرح مختصری از مکاتب مختلف اخلاقی به بیان مکاتب اخلاقی زیست‌محیطی مانند مکتب انسان‌مدارانه و خداباورانه پرداخته می‌شود. در این میان لازم است متفکران کشور ما نیز با توجه به پیشینه‌های مذهبی و فرهنگی دیدگاه‌های اخلاقی و فلسفی خود را در خصوص محیطزیست ارائه دهند تا پروژه‌های مهندسی و محیطزیستی در عرصه عمل به نتیجه بهتری نائل شود. با توجه به ضرورت آشنایی مهندسان با مبانی اخلاقی و فلسفه زیست‌محیطی در دنیای امروز (۱۳). سروستانی و همکاران (۱۳۸۶) در پژوهشی به بررسی ماهیت و دیدگاه‌های اخلاق زیست‌محیطی با تأکید بر دیدگاه اسلامی پرداخته‌اند که نتایج این پژوهش حاکی از آن بود امروزه، وخامت بحران‌های زیست‌محیطی تا حدی است که حیات انسان و سایر موجودات بر کره خاکی را به مخاطره انداخته است. به همین دلیل، مبانی نظری تعیین‌کننده تعامل انسان با طبیعت، از جمله اخلاق، فلسفه و فرهنگ موردتوجه علاقه‌مندان به محیطزیست قرار گرفته است. به‌طوری که تبیین نظریه اخلاق زیست‌محیطی مناسب، از ضروریات حفاظت و بهر ه برداری از محیطزیست محسوب می‌گردد(۱۴). مهدی‌زاده و همکاران (۲۰۰۸)، نیز براساس یافته‌های حاصل از نظرسنجی‌های دانشگاهی تأکید شده که توسعهٔ فرهنگ دینی و اخلاقی و توجه به رویکرد آموزش از راه دور و شیوه‌های آن، تا حد زیادی تحت تأثیر دیدگاه‌ها و عقاید دانشگاهیان و مدرسان و سطح دانش و اطلاعات فنی آن‌ها از جزئیات، شیوه‌ها و ابزارهای ارائهٔ آموزش از راه دور و الکترونیک است(۱۵). کازال[10] (۲۰۰۷)، طی پژوهشی تحت عنوان «فناوری اطلاعات و ارتباطات برای آموزش و پیشرفت» در امریکا، تأثیر فناوری اطلاعات در ارائهٔ آموزش‌های از راه دور بهینهٔ استادان و مدرسان، آموزگاران را بررسی کرد و جهت رفع محدودیت‌های زیرساختی پیشنهادهایی داد(۱۶). در این پژوهش سعی شده است که به بررسی و تحلیل مبانی فلسفی و اخلاق زیست‌محیطی به‌منظور طراحی تلفیقی محتوای آموزشی دوره تحصیلی ابتدایی (کتاب هدیه آسمانی) و ارائه الگوی مطلوب در نظام آموزش از دور پرداخته شود. و اینکه آیا اصول اخلاقی، فرهنگی و... تعیین می‌کنند که ما چگونه از منابع و محیطزیست اطرافمان بهره ببریم؟ امروزه بر هیچ‌کس پوشیده نیست که رسانه‌های جمعی و آموزشی و تکنولوژی‌های تعلیمی از نقش جنبی به‌طرف یک جزءِ تفکیک‌ناپذیر حرکت کرده‌اند؛ درنتیجه باید بتوان از میان انواع رسانه‌های قابل کارکرد در محیط آموزش از راه دور برحسب موضوع و محتوای درس بهترین آن‌ها را انتخاب کرد و یادگیرندگان فراگیران را در یادگیری مطالب در رسیدن به هدف‌های آموزشی یاری داد از چه طریقی می‌توان به این مهم رسید؟ در این پژوهش ۴ فرضیه مدنظر می‌باشد که عبارتند از:

۱) آیا نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیطزیست مؤثر بوده است؟

۲) تا چه اندازه محتوای زیست‌محیطی کتب درسی دوره ابتدایی با آیات مبارکه قرآنی مطابقت دارد؟

۳) آیا ارایه الگوهای فرهنگی، زیست‌محیطی در محتوای کتب درسی، باعث ارتقای سواد زیست‌محیطی دانش آموزان دوره ابتدایی می‌شود؟

۴) بین هنجارهای فرهنگی و ارایه آموزش‌های زیست‌محیطی از طریق محتوای آموزشی کتب درسی دوره ابتدایی رابطه وجود دارد؟

## روش‌شناسی

این پژوهش از نوع کاربردی است. روش پژوهش با توجه به موضوع و اهداف تحقیق، توصیفی (مبتنی بر رویکرد پیمایش) است. جامعه آماری را معلمان مقطع راهنمایی مناطق ۱۹ گانه آموزش‌وپرورش شهر تهران تشکیل می‌دادند که تعداد آن‌ها طبق آمار رسمی ارایه شده از طرف اداره آموزش‌وپرورش شهر تهران در سال ۱۳۹۲ تعداد ۱۹۹۵۰ نفر می‌باشد. به علت گسترده بودن جامعه آماری، با استفاده از فرمول کوکران، تعداد ۳۷۷ نفر از معلمان (مرد و زن) به‌عنوان نمونه آماری و با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای، به‌صورت تصادفی انتخاب شدند. به‌طوری‌که در آغاز، شهر تهران را به ۳ خوشه (شمالی، میانی، جنوبی) تقسیم کرده و سپس از بین آن‌ها به روش تصادفی، ۲ منطقه (شمال: مناطق ۱ و ۴، میانی: مناطق ۸ و ۱۲، جنوبی: مناطق ۱۵ و ۱۹) و از هر منطقه ۲ مدرسه به‌صورت تصادفی انتخاب و پرسش‌نامه مذکور در بین معلمان توزیع شده است. در جدول ۱، توزیع فراوانی نمونه آماری به تفکیک جنسیت، تأهل، میزان تحصیلات و سنوات خدمت، سن، مدرسه آورده شده است.

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۸ . پاییز ۱۴۰۱
Urban managment
No.68 Autumn 2022



[ Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-28 ]

**جدول ۱. توزیع فراوانی نمونه آماری به تفکیک جنسیت، تأهل، تحصیلات، سنوات خدمت، سن، مدرسه**

| متغیر | طبقه | فراوانی | درصد خالص |
|---|---|---|---|
| جنسیت | مرد | ۳۸ | ۱۰/۳ |
| | زن | ۳۳۱ | ۸۹/۷ |
| وضعیت تأهل | مجرد | ۴۱ | ۱۱/۱ |
| | متأهل | ۳۲۵ | ۸۸/۳ |
| میزان تحصیلات | فوق‌دیپلم | ۲۷/۱ | ۲۷/۸ |
| | لیسانس | ۶۱/۸ | ۶۳/۵ |
| | فوق‌لیسانس به بالا | ۸/۵ | ۸/۷ |
| سنوات خدمت | ۵ تا ۱۰ سال | ۵۳ | ۱۴/۰ |
| | ۱۰ تا ۲۰ سال | ۸۸ | ۲۴/۵ |
| | بالای ۲۰ سال | ۲۱۸ | ۶۰/۷ |
| مدرسه | دولتی | ۳۱۵ | ۸۵/۴ |
| | غیردولتی | ۵۴ | ۱۴/۶ |
| سن | ۲۰ تا ۳۰ سال | ۳۷ | ۹/۹ |
| | ۳۱ تا ۴۰ سال | ۱۱۶ | ۳۱/۰ |
| | ۴۱ تا ۵۰ سال | ۱۷۸ | ۴۷/۶ |

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۸ . پاییز ۱۴۰۱
Urban managment
No.68 Autumn 2022



روش گردآوری اطلاعات در این پژوهش، به دو شیوه کتابخانه‌ای و میدانی بوده است. برای جمع‌آوری مطالب در بخش کتابخانه‌ای، ضمن مراجعه به منابع مکتوب و یادداشت‌برداری از آن‌ها، سعی در گردآوری مطالب موردنیاز شد. در بخش میدانی، جهت تحلیل مبانی دینی، فرهنگی و فلسفی اخلاق زیست‌محیطی از دیدگاه معلمان و ارائه الگوی مطلوب در نظام آموزش از دور از جانب آنان، پرسش‌نامه‌ای شامل ۴ گویه (نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیطزیست، محتوای زیست‌محیطی کتب درسی دوره ابتدایی با آیات مبارکه قرآنی، ارایه الگوهای فرهنگی، زیست‌محیطی در محتوای کتب درسی، با ارتقای سواد زیست‌محیطی دانش آموزان و هنجارهای فرهنگیِ و ارایه آموزش‌های زیست‌محیطی از طریق محتوای آموزشی کتب درسی دوره ابتدایی) و با استفاده از طیف لیکرت (موافقم، کاملاً موافقم، مخالفم، کاملاً مخالفم) و طراحی شده است. برای تعیین روایی صوری و محتوایی، از نظرات کارشناسان و متخصصان محیطزیست و آموزش‌وپرورش (معلمان مقطع راهنمایی و کادر آموزشی) یاری گرفته شد و پس از اعمال تغییرات لازم جهت تعیین پایایی پرسش‌نامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. به این ترتیب که ابتدا سؤالات پرسش‌نامه توسط ۳۰ نفر از معلمان به‌صورت آزمایشی پاسخ داده شد و ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۳ = $\alpha$ به‌دست آمد و این نشان از قابل‌قبول بودن سؤالات می‌باشد. جدول ۲ نشان‌دهنده ضریب آلفای کرونباخ می‌باشد.

**جدول شماره ۲ نتایج ضریب آلفای کرونباخ گویه‌های مطرح شده**

| متغیر مورد بررسی | ضریب آلفای کرونباخ |
|---|---|
| نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیطزیست | ۰/۸۱ |
| ارایه الگوهای فرهنگی، زیست‌محیطی در محتوای کتب درسی | ۰/۸۱ |
| ارایه الگوهای فرهنگی، زیست‌محیطی در محتوای کتب درسی، باعث ارتقای سواد زیست‌محیطی دانش آموزان | ۰/۸۳ |
| و ارایه آموزش‌های زیست‌محیطی از طریق محتوای آموزشی کتب درسی دوره ابتدایی) | ۰/۸۳ |

برای بررسی وضعیت شاخص‌ها و متغیرهای موردسنجش در این تحقیق و همچنین اهمیت آن‌ها، از مدل t تک نمونه‌ای استفاده گردید. در اجرای این مدل فرضیه‌های آماری چنین است:

[ Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-28 ]

$H_0$: میانگین متغیر در جامعه موردمطالعه برابر میانگین نظری آن متغیر است. (عدم معناداری فرضیه)

$H_1$: میانگین متغیر در جامعه بیشتر (کمتر) از میانگین نظری آن متغیر است. (معناداری فرضیه)

انتخاب میانگین نظری به این صورت است که مجموع حد پایین سؤالات را به علاوه مجموع حد بالای سؤالات کرده سپس تقسیم‌بر ۲ می‌نماییم؛ بنابراین اگر $H_0$ (فرضیه خنثی) تائید شود به این معناست که انتخاب گزینه‌ها یکسان و متغیر در حد وسط است و اگر $H_0$ رد شود نتیجه گرفته می‌شود که میزان متغیر در جامعه با میانگین نمونه دارای تفاوت می‌باشد؛ که از این تفاوت می‌توان میزان اهمیت را هم مشخص نمود. در این تحقیق میزان اهمیت هر یک از متغیرها همچنین لزوم آموزش (ارزیابی) آن از نظر معلمان را به‌صورت مجزا آوردیم تا علاوه بر اهمیت هرکدام از شاخص‌ها، تفاوت هر شاخص با ارزیابی آن از نظر معلمان قابل مشاهده باشد.

## یافته‌ها

برای تجزیه‌وتحلیل فرضیه در بخش آمار استنباطی ونیز برای بررسی وضعیت شاخص‌ها و متغیرهای موردسنجش در این تحقیق و همچنین اهمیت آن‌ها، از مدل t تک نمونه‌ای استفاده گردید. و نیز برای رتبه‌بندی و تشخیص ارزیابی شاخص‌های موردنظر از مدل فریدمن استفاده گردید.

$H_0$: میانگین متغیر در جامعه موردمطالعه برابر میانگین نظری آن متغیر است. (عدم معناداری فرضیه)

$H_1$: میانگین متغیر در جامعه بیشتر (کمتر) از میانگین نظری آن متغیر است. (معناداری فرضیه)

### فرضیه اول:

۱) آیا نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیطزیست مؤثر بوده است؟

**جدول شماره ۲: مربوط به "نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیطزیست"**

| عنوان | تعداد | میانگین | انحراف معیار |
|---|---|---|---|
| آیا نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیطزیست به چه میزان مؤثر بوده است؟ | ۳۶۳ | ۳/۴۷ | ۱/۰۴۷ |

| عنوان | Test Value = 3 | | | |
|---|---|---|---|---|
| | میزان آزمون t | درجه آزادی df | سطح معناداری Sig | اختلاف میانگین |
| آیا نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیطزیست به چه میزان مؤثر بوده است؟ | ۸/۶۲۶ | ۳۶۲ | .۰۰۰ | ۴۷ |

در جدول شماره ۲ نتایج آزمون آماری t تک‌نمونه‌ای برای بررسی متغیر **" نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیطزیست"** آورده شده است

نتیجه حاصل از جدول ۴، بیانگر آن است که با توجه به نتایج آزمون آماری t تک‌نمونه‌ای، طبق مقدار آزمون t (۸/۶۲۶) و با توجه به درجه آزادی d.f=۳۶۲، همچنین براساس معدل نظری متغیر (Test Value=۳) با قبول خطای کمتر از ۰/۰۱ (sig=۰/۰۰۰) و درجه اطمینان بیش از ۰/۹۹ می‌توان نتیجه گرفت فرضیه معنادار شده و با میانگین نظری دارای تفاوت معناداری می‌باشد. یعنی فرضیه خنثی (H۰) که نشانگر عدم وجود رابطه است را نمی‌توانیم بپذیریم و رد می‌کنیم. بر اساس نتایج مندرج در جدول، میانگین میزان نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیطزیست ۳/۴۷ بوده و به میزان ۰/۴۷ نمره بیشتر از میانگین نظری می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت میزان نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیطزیست از نظر معلمان به‌صورت معناداری بالا می‌باشد.

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۸ . پاییز ۱۴۰۱
Urban managment
No.68 Autumn 2022



[ Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-28 ]

**فرضیه دوم:**

۲) تا چه اندازه محتوای زیست‌محیطی کتب درسی دوره ابتدایی با آیات مبارکه قرآنی مطابقت دارد؟

**جدول شماره ۳: مربوط به "مطابقت محتوای زیست‌محیطی کتب دوره ابتدایی (هدیه آسمانی) با آیات مبارک قرآنی"**

| عنوان | تعداد | میانگین | انحراف معیار |
|---|---|---|---|
| تا چه اندازه محتوای زیست‌محیطی کتب درسی دوره ابتدایی (هدیه آسمانی) با آیات مبارکه قرآنی مطابقت دارد؟ | ۳۷۷ | ۲۱/۹۷ | ۵/۶۳۶ |

| عنوان | Test Value = 3 | | | |
|---|---|---|---|---|
| | میزان آزمون t | درجه آزادی df | سطح معناداری Sig | اختلاف میانگین |
| تا چه اندازه محتوای زیست‌محیطی کتب درسی دوره ابتدایی (هدیه آسمانی) با آیات مبارکه قرآنی مطابقت دارد؟ | ۱۳/۶۹۰ | ۳۷۶ | .۰۰۰ | ۳/۹۷ |

در جدول شماره ۳ نتایج آزمون آماری t تک‌نمونه‌ای برای بررسی متغیر **" مطابقت محتوای زیست‌محیطی کتب دوره ابتدایی (هدیه آسمانی) با آیات مبارک قرآنی"** آورده شده است.

نتیجه حاصل از جدول ۳ بیانگر آن است که با توجه به نتایج آزمون آماری t تک‌نمونه‌ای بر طبق مقدار آزمون t (۱۳/۹۶۰) و با توجه به درجه آزادی۳۷۶ =d.f، همچنین براساس معدل نظری متغیر (Test Value=۱۸) با قبول خطای کمتر از ۰/۰۱ (sig=۰/۰۰۰) و درجه اطمینان بیش از ۰/۹۹ می‌توان نتیجه گرفت فرضیه معنادار شده و با میانگین نظری دارای تفاوت معناداری می‌باشد. یعنی فرضیه خنثی (H۰) که نشانگر عدم وجود رابطه است را نمی‌توانیم بپذیریم و رد می‌کنیم. بر اساس نتایج مندرج در جدول، میانگین میزان اهمیت بکار بردن محتوای محیطزیست در کتب دوره ابتدایی که با آیات قرآنی تطابق دارد ۲۱/۹۷ بوده و به میزان ۳/۹۷ نمره بیشتر از میانگین نظری می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت میزان اهمیت بکار بردن محتوای محیطزیست در کتب دوره ابتدایی که با آیات قرآنی تطابق دارد از نظر معلمان به‌صورت معناداری بالا می‌باشد.

**فرضیه سوم:**

۳) آیا ارایه الگوهای فرهنگی زیست‌محیطی در محتوای کتب درسی (هدیه آسمانی)، باعث ارتقای سواد زیست‌محیطی دانش آموزان دوره ابتدایی می‌شود؟

**جدول شماره ٤: مربوط به " ارایه الگوهای فرهنگی زیست‌محیطی در محتوای کتب درسی (هدیه آسمانی)، باعث ارتقای سواد زیست**

| عنوان | تعداد | میانگین | انحراف معیار |
|---|---|---|---|
| آیا ارایه الگوهای فرهنگی زیست‌محیطی در محتوای کتب درسی (هدیه آسمانی)، باعث ارتقای سواد زیست‌محیطی دانش آموزان دوره ابتدایی می‌شود؟ | ۳۷۷ | ۱۷/۰۸ | ۵/۱۳۴ |

| عنوان | Test Value = 3 | | | |
|---|---|---|---|---|
| | میزان آزمون t | درجه آزادی df | سطح معناداری Sig | اختلاف میانگین |
| آیا ارایه الگوهای فرهنگی زیست‌محیطی در محتوای کتب درسی (هدیه آسمانی)، باعث ارتقای سواد زیست‌محیطی دانش آموزان دوره ابتدایی می‌شود؟ | -۳/۴۹۱ | ۳۷۶ | .۰۰۱ | -۹۲ |



[ Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-28 ]

در جدول شماره ۴ نتایج آزمون آماری t تک‌نمونه‌ای برای بررسی متغیر " **ارایه الگوهای فرهنگی زیست‌محیطی در محتوای کتب درسی (هدیه آسمانی)، باعث ارتقای سواد زیست‌محیطی دانش آموزان دوره ابتدایی** " آورده شده است.

بر طبق مقدار آزمون t (۳/۴۹۱-) و با توجه به درجه آزادی d.f=۳۷۶، همچنین براساس معدل نظری متغیر (Test Value=۱۸) با قبول خطای کمتر از ۰/۰۱ (sig=۰/۰۰۰) و درجه اطمینان بیش از ۰/۹۹ می‌توان نتیجه گرفت فرضیه معنادار شده و با میانگین نظری دارای تفاوت معناداری می‌باشد. (رابطه معکوس). یعنی فرضیه خنثی (H۰) که نشانگر عدم وجود رابطه است را نمی‌توانیم بپذیریم و رد می‌کنیم. بر اساس نتایج مندرج در جدول، میانگین ارزیابی معلمان از میزان مباحث به کار برده شده با محتوای محیطزیست منطبق با آیات قرآنی در کتب دوره ابتدایی ۱۷/۰۸ بوده و به میزان ۰/۹۲ نمره کمتر از میانگین نظری می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت میزان مباحث به کار برده شده با محتوای محیطزیست منطبق با آیات قرآنی در کتب دوره ابتدایی از نظر معلمان به‌صورت معناداری پایین می‌باشد.

## فرضیه چهارم:

۳) بین هنجارهای فرهنگی و ارایه آموزش‌های زیست‌محیطی از طریق محتوای آموزشی کتب درسی دوره ابتدایی رابطه وجود دارد؟

**جدول شماره ۵: مربوط به "رابطه بین هنجارهای فرهنگی و ارایه آموزش‌های زیست‌محیطی از طریق محتوای آموزشی کتب درسی دوره ابتدایی (هدیه‌های آسمانی)**

| عنوان | تعداد | میانگین | انحراف معیار |
|---|---|---|---|
| بین هنجارهای فرهنگی و ارایه آموزش‌های زیست‌محیطی از طریق محتوای آموزشی کتب درسی دوره ابتدایی (هدیه آسمانی) رابطه وجود دارد؟ | ۳۷۷ | ۲۷/۵۵ | ۷/۸۲۹ |

| عنوان | Test Value = 3 | | | |
|---|---|---|---|---|
| | میزان آزمون t | درجه آزادی f | سطح معناداری Sig | اختلاف میانگین |
| بین هنجارهای فرهنگی و ارایه آموزش‌های زیست‌محیطی از طریق محتوای آموزشی کتب درسی دوره ابتدایی (هدیه آسمانی) رابطه وجود دارد؟ | -۶/۰۷۲ | ۳۷۶ | .۰۰۰ | -۲/۴۵ |

در جدول شماره ۵ نتایج آزمون آماری t تک‌نمونه‌ای برای بررسی متغیر " **رابطه بین هنجارهای فرهنگی و ارایه آموزش‌های زیست‌محیطی از طریق محتوای آموزشی کتب درسی دوره ابتدایی (هدیه‌های آسمانی)** " آورده شده است.

بر طبق مقدار آزمون t (۶/۰۷۲-) و با توجه به درجه آزادی d.f=۳۷۶، همچنین براساس معدل نظری متغیر (Test Value=۳۰) با قبول خطای کمتر از ۰/۰۱ ((sig=۰/۰۰۰) و درجه اطمینان بیش از ۰/۹۹ می‌توان نتیجه گرفت فرضیه معنادار شده و با میانگین نظری دارای تفاوت معناداری می‌باشد. (رابطه معکوس). یعنی فرضیه خنثی (H۰) که نشانگر عدم وجود رابطه است را نمی‌توانیم بپذیریم و رد می‌کنیم. بر اساس نتایج مندرج در جدول، میانگین ارزیابی معلمان از مباحث به کار برده شده با محتوای هنجارها و الگوهای فرهنگی محیطزیست ۲۷/۵۵ بوده و به میزان ۲/۴۵-نمره کمتر از میانگین نظری می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت میزان مباحث به کار برده شده با محتوای هنجارها و الگوهای فرهنگی محیطزیست از نظر معلمان به‌صورت معناداری پایین می‌باشد.

## نتیجه‌گیری:

توسعه فناوری قدرتی به بشر اعطا نموده که به موجب آن توانایی ایجاد تغییرات قابل‌ملاحظه‌ای در محیطزیست خود را به دست آورده است. توسعه اقتصادی کشورها که با اتکا بر قدرت فناوری صورت گرفته، معمولاً در مراحل ابتدایی خود به ملاحظات و

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۸ . پاییز ۱۴۰۱
Urban managment
No.68 Autumn 2022



[ Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-28 ]

تأثیرات محیط‌زیست بی‌توجه شده و به همین علت صدمات زیست‌محیطی جبران‌ناپذیری را نظیر تغییرات آب‌وهوایی و به خطر افتادن سلامتی جانداران و انواع آلودگی‌ها را در سیاره ما به همراه داشته است .یکی از بهترین شیوه‌ها و راهکارها در راستای کاستن از این معضلات که زندگی آینده بشر را به شدت تهدید می‌کند بازگشت به دین و برنامه‌های اخلاقی آن و الهام از آن در برنامه‌ریزی زندگی انسان‌ها است. چراکه در جهان و زمانه‌ای که بی‌ضررترین و پاک‌ترین فناوری‌ها و پیچیده‌ترین تحقیقات به‌تنهایی نمی‌تواند جامعه را در درازمدت به سمت توسعه پایدار سوق دهد، بهترین راه‌حل بهره‌گیری از اخلاق زیست‌محیطی است. در حال حاضر به دلیل تداوم بحران‌های زیست‌محیطی، دیدگاه جهانی نسبت به مذهب تغییریافته و به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر در کاهش معضلات زیست‌محیطی موردتوجه قرار گرفته است اکنون بسیاری از طرفداران محیط‌زیست بر این اعتقادند که «سیاست زیست‌محیطی» کارآمد، نیازمند جامعیت و حمایت‌های دینی و اخلاقی است؛ چرا که در تعالیم ادیان اسلام، یهود، مسیح، هندو، زردشت و... احترام به طبیعت و همه‌ی عالم وجود، به‌عنوان یک اصل اخلاقی موردتوجه و عنایت است از آنجا که اسلام اصول و مبانی فراگیر و جامعی دارد از جمله این اصل که «خداوند در کره زمین عقل و خرد را به‌عنوان یک لزوم ذاتی به بشر عطا کرد، از این‌رو بشر اداره‌کننده در کره زمین است که باید از روی صداقت از آن نگهداری و حفاظت کند در این راستا، آموزش محیط‌زیست، فرایندی است که هر دو مبحث آموزش‌وپرورش را شامل می‌شود. به‌طورکلی، آموزش به معنای کسب دانش و توانایی است، درحالی‌که پرورش به معنای خاص خود، به ویژگی‌های شخصیت هر فرد مانند کیفیت، منش، عاطفه و کردار وی مربوط می‌شود. هدف‌ها، وظایف و جنبه دیگر آموزش محیط‌زیست، در نظام مدرسه، شکل و فرم خاص خود را دنبال می‌کند، به‌گونه‌ای که در نظام مدرسه، آموزش محیط‌زیست، مبحثی ویژه انگاشته می‌شود که هم به وسیله آموزش، بر مسیر فکری دانش آموزان و هم به وسیله پرورش، بر عواطف و احساسات و رفتارهای شخصی او تأثیر می‌گذارد. عوامل آموزشی با وجود داشتن اهمیت بسیار باید همواره انگیزش احساسات و عواطف دانش آموزان را نسبت به محیط‌زیست در نظر داشته باشند. تا بتوانند شالوده اصول اخلاقی را برای پرورش شخصیت دانش آموزان بنا نمایند. در آموزش مفاهیم زیست‌محیطی باید به نیازهای شناختی عینی و ملموس دانش آموزان در مقاطع تحصیلی توجه نمود .امروزه آموزش از دور، نظام آموزش برنامه‌ریزی شده برای سازماندهی فرایند یاددهی- یادگیری به وسیله یک سازمان نه یک معلم که هدف آن گزینش و کاربرد راهکارهای مناسب برای استفاده از فناوری‌های جدید در آموزش، تسهیل ارتباط دوسویه میان معلم و شاگرد، فراهم کردن زمینه‌های یادگیری مستقیم و ارزشیابی نتایج دانش توسط خود یادگیرندگان است. پژوهش حاضر با هدف نگاهی بر مبانی فرهنگی و اخلاق زیست‌محیطی به‌منظور طراحی تلفیقی محتوای آموزشی دوره تحصیلی ابتدایی (هدیه آسمانی) و ارائه الگوی مطلوب در نظام آموزش از دور انجام گرفته شد نتایج این پژوهش با توجه به تجزیه‌وتحلیل نهایی فرضیات پژوهش حاکی مثبت و معنادار بودن فرضیات موجود بود. فرضیه اول پژوهش آیا نقش ادیان قبل از اسلام (پیامبران اولوالعزم) در حفاظت از محیط‌زیست مؤثر بوده است؟ نتیجه حاکی از این پژوهش نشان‌دهنده وجود رابطه معنادار و مثبت بود و می‌توان نتیجه فرضیه خنثی (H۰) که نشانگر عدم وجود رابطه است را نمی‌توانیم بپذیریم و رد می‌کنیم. نتایج این پژوهش با پژوهشی که پارسا (۱۳۹۲) در طی پژوهشی به بررسی مبانی فرهنگی و دینی اخلاق زیست‌محیطی به منظور تعیین محتوای آموزش مناسب دوره ابتدایی پرداخته است مطابقت دارد. فرضیه دو حاکی از **مطابقت محتوای زیست‌محیطی کتب دوره ابتدایی (هدیه آسمانی) با آیات مبارک قرآنی می‌باشد** نتایج این فرضیه نشان‌دهنده آن است که فرضیه خنثی (H۰) که نشانگر عدم وجود رابطه است را نمی‌توانیم بپذیریم و رد می‌کنیم. بنابراین می‌توان گفت میزان اهمیت بکار بردن محتوای محیط‌زیست در کتب دوره ابتدایی که با آیات قرآنی تطابق دارد از نظر معلمان به‌صورت معناداری بالا می‌باشد. نتایج این پژوهش با مطالعات سروستانی و همکاران (۱۳۸۶) در پژوهشی به بررسی ماهیت و دیدگاه‌های اخلاق زیست‌محیطی با تأکید بر دیدگاه اسلامی پرداخته‌اند همخوانی دارد. فرضیه سوم و چهارم پژوهش حاکی از **ارایه الگوهای فرهنگی زیست‌محیطی در محتوای کتب درسی (هدیه آسمانی)، باعث ارتقای سواد زیست‌محیطی دانش آموزان دوره ابتدایی "و رابطه بین هنجارهای فرهنگی و ارایه آموزش‌های زیست‌محیطی از طریق محتوای آموزشی کتب درسی دوره ابتدایی (هدیه‌های آسمانی) است** که نتایج هر دو فرضیه نشان‌دهنده خنثی بودن (H۰) که نشانگر عدم وجود رابطه است را نمی‌توانیم بپذیریم و رد می‌کنیم. بنابراین می‌توان گفت میزان مباحث به کار برده شده با محتوای محیط‌زیست منطبق با آیات قرآنی در کتب دوره ابتدایی از نظر معلمان و **ارایه الگوهای فرهنگی زیست‌محیطی در محتوای کتب درسی (هدیه آسمانی)، باعث ارتقای سواد زیست‌محیطی دانش آموزان دوره ابتدایی "و رابطه بین هنجارهای فرهنگی و ارایه آموزش‌های زیست‌محیطی از طریق محتوای آموزشی کتب درسی دوره ابتدایی (هدیه‌های آسمانی)** به‌صورت معناداری پایین می‌باشد. نتایج این پژوهش با مطالعات پارسا ۱۳۹۲و مهدی زاده ۲۰۰۸ مطابقت دارد؛ بنابراین با توجه به این‌که دین اسلام تمام ابعاد زندگی انسان را در برمی‌گیرد، ارزش‌های ناشی از دین نیز باید به‌صورت متوازن در کتاب‌های درسی منعکس شود. مراکز علمی و پژوهشی موظفند تا ضمن پرداختن به مبانی ارزشی و اعتقادی جامعه، آن نوع (فلسفه، دین و فرهنگ) مرتبط با اخلاق زیست‌محیطی را توسعه دهند که به حفظ محیط‌زیست

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۸ . پاییز ۱۴۰۱
Urban managment
No.68 Autumn 2022

[ Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-28 ]

کمک کند و راهنمای عقل انسان در تعامل با آن باشد. این موضوع از این جهت مهم است که ریشه اصلی نابسامانی‌های موجود در حفاظت از منابع طبیعی، به چگونگی درک و باورهای انسان نسبت به محیطزیست برمی‌گردد؛ زیرا رفتارهای ما توسط اندیشه‌هایمان هدایت می‌شود (عابدی سروستانی،۱۳۸۷). محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی (هدیه آسمانی) از مهم‌ترین وسایل شناخت و آموزش اخلاق زیست‌محیطی برای دانش آموزان است؛ لازم است برنامه ریزان و دست‌اندرکاران نظام آموزشی در تدوین اهداف آموزشی و طراحی کتاب‌های درسی، اخلاق زیست‌محیطی را نیز مدنظر قرار دهند.

## منابع:


۱. مصباح، محمدتقی (۱۳۸۴)، نقد و بررسی مکاتب اخلاقی، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (قدس سره)، کتابنامه: ص. ۳۶۶-۳۵۹، ص۳۵۶.

۲. پروین، پرتوی (۱۳۸۰). اخلاق زیست‌محیطی و توسعه پایدار، هنر نامه (فصل‌نامه تخصصی دانشگاه هنر)، شماره ۱۲، پاییز ۱۳۸۰.

۳. مهدی اصل، فلاح (۱۳۸۳). طراحی سبز، زندگی سبز، دستاورد (مجله طراحی صنعتی دانشگاه هنر)، شماره ۱۹، تابستان ۱۳۸۳.

۴. زرندیان، اردوان (۱۳۸۵). آموزش محیطزیست، انتشارات: تهران، کیان مهر، ص۲۵۲.

۵. گریسون، دی. آر؛ و آندرسون، تری. (۲۰۰۳). یادگیری الکترونیکی در قرن ۲۱ (مبانی نظری و عملی). ترجمهٔ اسماعیل زارعی زوارکی و سعید صفایی موحد. تهران: انتشارات علوم و فنون.

۶. شبیری، سید محمد (۱۳۸۹)، ارتقاء کیفیت آموزش محیطزیست در دوره ابتدایی، تحلیل دوره ابتدایی کشورهای انگلستان و آلمان، تهران، دانشگاه پیام نور.

۷. فرج الهی، مهران و همکاران، (۱۳۹۰) یادگیری از دور در عصر اطلاعات و ارتباطات، تهران، انتشارات: دانشگاه پیام نور.

۸. بیات طاهره، احمدی پروین و پارسا عبدالله، (۱۳۹۱)، جایگاه اخلاق زیست‌محیطی در برنامه درسی دوره ابتدایی ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، سال دهم، دوره دوم، شماره ۹، صص۵۱-۶۲.

۹. سفید کار، راضیه و مظلومی، سید محمد (۱۳۹۱)، جایگاه محیطزیست از منظر اسلام، دومین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت محیطزیست، تهران، دانشگاه محیطزیست.

۱۰. علوی مقدم، سید محمدرضا،قاسمی، اعظم(۱۳۸۹)، اخلاق و فلسفه محیطزیست و ضرورت توجه به نقش آن در جهان امروز، فصلنامه انسان و محیطزیست، شماره ۱۵ (پیاپی ۲۶).

۱۱. عابدی سروستانی، احمد (۱۳۸۷)، ضرورت و ویژگی‌های پژوهش در اخلاق زیست‌محیطی، مجلات اخلاق در علوم و فناوری، شماره ۳ و۴ صص ۶۱-۵۶.

12. Ansari, Mojtaba, Yeganeh, Mansour, Bemainan, Mohammadreza. 2012. Architecture as an Organism. International Conference on Industrial Engineering and Operations Management

13. Ashtari, B. Yeganeh, .Bemanian, . MM. Vojdani Fakhr. B.2021. A Conceptual Review of the Potential of Cool Roofs as an Effective Passive Solar Technique: Elaboration of Benefits and Drawbacks. Frontiers in Energy Research, 624. International Conference on Industrial Engineering and Operations Management

14. Casal, C. R. 2007. "ICT for Education and Development", Journal of Information 9(4), 3-9.

15. Cooper, R. 2004. E-learning in the World. London: Falmer.

16. Frand, J. & Broesamle, W. 2006. "Technological Innovation at the Paradigm Shift in Management Education", Selection 12(3), 1-7.

17. Kortenkamp KV, Moore CF(2001). Ecocentrism and anthropocentrism: Moral reasoning about ecological commons dilemmas. Journal of Environmental Psychology; 21: 261-272.

18. Mahdizadeh, H.; Biemans, H.; Mulder, M. 2008. Determining Factors of the Use of E-learning Environments by University Teachers", Computers & Education 51(1), 142-154; doi: 10.1016/j. compedu.2007.04.004.

19. Rshm SMK. Care for Creation(2000): Human Activity and the Environment. Libreria Editrice Vaticana, Vatican City; 109 pp.

20. Sakhaei, H., Yeganeh, M., & Afhami, R. (2022). Quantifying Stimulus-Affected Cinematic Spaces Using Psychophysiological Assessments to Indicate Enhanced Cognition and Sustainable Design Criteria. Frontiers in Environmental Science, 302.

21. Shahbazi, Mehrdad, Yeganeh, Mansour, Bamanian, Yeganeh. 2020. Meta-analysis of environmental vitality factors in open spaces. Motaleate Shahri 9 (34), 61-76

22. Yeganeh, Mansour, Bemanian Mohammadreza, Ansari Mojtaba, Architecture as an Organism, 2012.

23. Yeganeh, Mansour,2015. "Educating designing an architectural model based on natural principles and criteria." International conference new perspectives in science education.

24. Yeganeh, Mansour. 2017. Intergenerational Semiotic Discourse as a Methodological Approach in Identity transforming of Islamic Cities. Revival of knowledge in the Muslim World: Methodological Approaches

25. Zare, Z. Yeganeh, M. Dehghan, N. 2022. Environmental and social sustainability automated evaluation of plazas based on 3D visibility measurements, Energy Reports, Volume 8, 2022, Pages 6280-6300, ISSN 2352-4847, https://doi.org/10.1016/j.egyr.2022.04.064.



مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۸ . پاییز ۱۴۰۱

Urban managment
No.68 Autumn 2022




[ Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-28 ]